

**Een archeologisch bureau-onderzoek
voor het traject Keizersdijk – Prins
Bernhardstraat – Wilhelminalaan te
Raamsdonksveer, gemeente
Geertruidenberg (N.-Br.)**

N. van Malssen

ARC-Rapporten 2008-50

Groningen
10 juni 2008
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch bureau-onderzoek voor het traject
Keizersdijk – Prins Bernhardstraat – Wilhelminalaan te
Raamsdonksveer, gemeente Geertruidenberg (N.-Br.).

ARC-Rapporten 2008-50
ARC-Projectcode 2008/114

Opdrachtgever
Rasenberg Milieutechniek BV
Bevoegd gezag
Gemeente Geertruidenberg
Beheer en plaats van documentatie
Archaeological Research & Consultancy

ARCHIS nummer bureau-onderzoek
28188

Tekst
N. van Malssen
Afbeeldingen
N. van Malssen
Redactie
A. Ufkes

Status
definitieve versie

Autorisatie — A. Ufkes

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 41018
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 10 juni 2008

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

De aanleiding voor het uitvoeren van dit bureau-onderzoek vormen de voorgenomen bodemversturende activiteiten ten behoeve van het vervangen van het riool en het vervangen van de wegconstructie op het tracé Keizersdijk – Prins Bernhardstraat – Wilhelminalaan te Raamsdonksveer. Het plangebied bestaat uit twee op elkaar aansluitende delen. Op het tracé Keizersdijk - Prins Bernhardstraat worden zowel het riool als de wegconstructie vervangen. Voor de aanleg van het riool zal de bodem tot op ca. 4 m –mv worden verstoord, waarbij de momenteel aanwezige grond zal worden afgevoerd. Het oppervlak van het tracé bedraagt ca. 360×15 m (5400 m²). Op het tracé Wilhelminalaan wordt alleen de wegconstructie vervangen. Dit tracé heeft een oppervlak van ca. 140×15 m (2100 m²). Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg is voorafgaand aan de bodemversturende activiteiten een archeologisch onderzoek noodzakelijk. Mevrouw M. Arkema van Rasenberg Milieutechniek BV heeft aan Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) opdracht verleend voor het uitvoeren van dit bureau-onderzoek, dat op 16 april 2008 is uitgevoerd door drs. N. van Malssen. Het onderzoek is uitgevoerd volgens de eisen die worden gesteld in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.1).¹

1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

De onderzoekslocatie beslaat de straten Keizersdijk, Prins Bernhardstraat en de Wilhelminalaan te Raamsdonksveer (afb. 1).

1.3 Objectgegevens

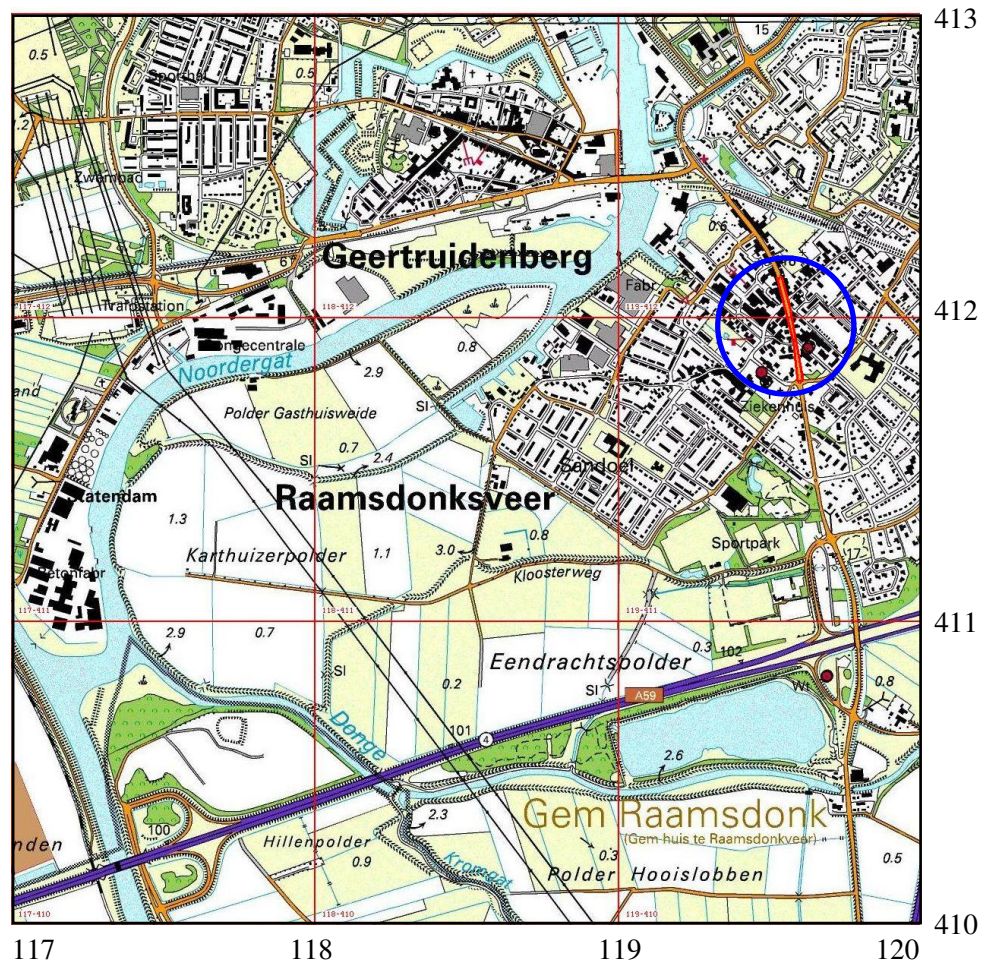
Provincie	Noord-Brabant
Gemeente	Geertruidenberg
Plaats	Raamsdonksveer
Toponiem	Keizersdijk – Prins Bernhardstraat – Wilhelminalaan
Kaartblad	44D
Coördinaten	N: 119.514/412.169 Z: 119.591/411.805
Periode	Nieuwe Tijd
Type object	Napoleontische weg
Type bodem	Bebouwd, in de directe omgeving zeeleigronde
Geomorfologie	Bebouwd, in de directe omgeving vlakte van getij-afzettingen, mogelijk lage ruggen (getij-oeverwal)
Grondwaterstand	Onbekend: bebouwd

1.4 Doel van het onderzoek

Doel van het bureau-onderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verwor-

¹De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

Legenda

Onderzoekslocatie

Afbeelding 1 Topografische kaart van de onderzoekslocatie (rood omkaderd) en omgeving (omcirkeld), voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

ven informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie opgesteld. Hierin wordt beschreven of er archeologische resten in het plangebied aanwezig (kunnen) zijn, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden in het plangebied eventueel een bedreiging vormen voor het bodemarchief. Indien dit het geval is, wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgtraject van de plannen rekening dient te worden gehouden.

1.5 Werkwijze

Voor een bureau-onderzoek wordt bronnenmateriaal uit diverse disciplines geraadpleegd en geïntegreerd tot een archeologisch verwachtingsmodel. Gegevens met betrekking tot bekende en te verwachten archeologische waarden worden onder meer ontleend aan Archis. Dit is het digitale archeologische informatiesysteem voor Nederland, waarin onder meer de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) zijn opgenomen. Om inzicht te krijgen in de aardwetenschappelijke opbouw van het plangebied worden geomorfologische, geologische en bodemkundige kaarten geraadpleegd. Hierbij wordt getracht, informatie te verkrijgen met betrekking tot bekende verstoringen in de oorspronkelijke bodemopbouw. Voor een overzicht van de historische en subrecente situatie van het plangebied wordt gebruik gemaakt van topografisch-historisch kaartmateriaal. Tenslotte worden – voor zover aanwezig – de resultaten van voorgaand archeologisch onderzoek in de omgeving van het onderzoeksterrein nagetrokken op relevantie en bruikbaarheid. Bij dit bureau-onderzoek is tevens gebruik gemaakt van kaartmateriaal dat kan worden geraadpleegd op de website van de provincie Noord-Brabant.²

2 Bureau-onderzoek

2.1 Bekende aardwetenschappelijke waarden

Het plangebied is gesitueerd in de fysisch-geografische regio zuidwestelijk zeekei-gebied, dat de zeekeiafzettingen in Zeeland, de Zuid-Hollandse eilanden, Noordwest-Brabant, de Biesbos en het Westland omvat (Berendsen 2005). Onder de holocene afzettingen (zeekei, Formatie van Naaldwijk, vanaf ca. 10.000 jaar geleden) ligt een pakket dekzand (eolisch, Formatie van Bostel), dat is afgezet tijdens de laatste ijstijd (Weichselien ca. 115.000 – 10.000 jaar geleden). De ontwikkeling van het gebied hangt nauw samen met de holocene zeespiegelstijging en de daarmee gepaard gaande grondwaterstijging. Aan het begin van het Holoceen (ca. 10.000 jaar geleden) stond de zeespiegel 100 meter lager dan tegenwoordig. Door de stijgende zeespiegel onstond in de regio een groot waddegebied. Vanaf ca. 4.500 jaar geleden nam de mariene invloed af en verzoette het milieu. Hierdoor onstonden veenmoerassen (Hollandveen Laagpakket, Formatie van Nieuwkoop). De veengroei ging door tot in het begin van onze jaartelling. Het veengebied bleef tot in de Vroege Middeleeuwen bestaan. In deze periode ging de zee weer een grotere rol spelen en werden grote delen van het veen weggeslagen of overdekt met

²www.brabant.nl. De kaarten zijn te bereiken via het volgende pad: Besturen - Feiten en cijfers over Brabant - Brabant op Kaart.

zeeklei, dat tot de Formatie van Naaldwijk behoort (De Mulder et al. 2003). Tot ver in de Middeleeuwen heeft de zee zo nu en dan vrij spel. De meest bekende catastrofes die de regio waarin het plangebied is gelegen hebben getroffen, zijn de Tweede Sint Elisabethsvloed van 1421 (De Mulder et al. 2003) en de Watersnoodramp van 1953. Het plangebied staat op de bodemkaart aangegeven als bebouwd, maar in de directe omgeving bestaat de bodem uit zeekleigronden (afb. 5). Ook op de geomorfologische kaart staat het plangebied aangegeven als bebouwd. In de directe omgeving liggen een vlakte van getij-afzettingen en lage ruggen. Dergelijke dekzandruggen (Laagpakket van Wierden, Formatie van Boxtel) zijn gevormd gedurende het Laat-Glaciaal (afb. 6). Het pleistocene zand bevindt zich op een diepte van 4 tot 0 m –NAP.³

2.2 Bekende archeologische waarden

Door de hierboven beschreven geomorfologische omstandigheden is een groot deel van het plangebied en omgeving lange tijd ongeschikt geweest voor bewoning, hoewel niet valt uit te sluiten dat op de hoger gelegen delen in het pleistocene zand bewoningssporen uit de periode Paleolithicum – Neolithicum aanwezig zijn. Zowel het waddengebied als het veenmoeras waren niet geschikt voor bewoning, waardoor er in deze zone geen bewoningssporen zijn te verwachten uit de Bronstijd, de IJzertijd of de Romeinse Tijd. Ligt het plangebied echter op een dekzandrug, dan is gebruik en/of bewoning gedurende een veel langere periode mogelijk geweest. Er zijn in het plangebied en directe omgeving geen bewoningssporen aangetroffen die ouder zijn dan de Late Middeleeuwen. Het plangebied heeft op de Cultuurhistorische Waardenkaart van de provincie Noord-Brabant een lage verwachting, evenals op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW, afb. 7). Dit is om twee redenen opmerkelijk te noemen: ten eerste omdat in het plangebied mogelijk dekzandruggen liggen en ten tweede omdat het plangebied een deel van het traject lijkt te volgen van een zogenaamde *napoleonsweg*, in dit geval de weg tussen Parijs en Amsterdam.⁴ Deze weg is rond 1813 aangelegd en bestond uit een verhoogde weg (op een dijklichaam), die was verhard met keien of klinkers. Het is niet bekend of er nog resten van het oorspronkelijke napoleontische wegdek aanwezig zijn. Er zijn in de directe omgeving van het plangebied geen archeologische monumenten aanwezig, ook zijn er geen vondsten of waarnemingen gedaan.

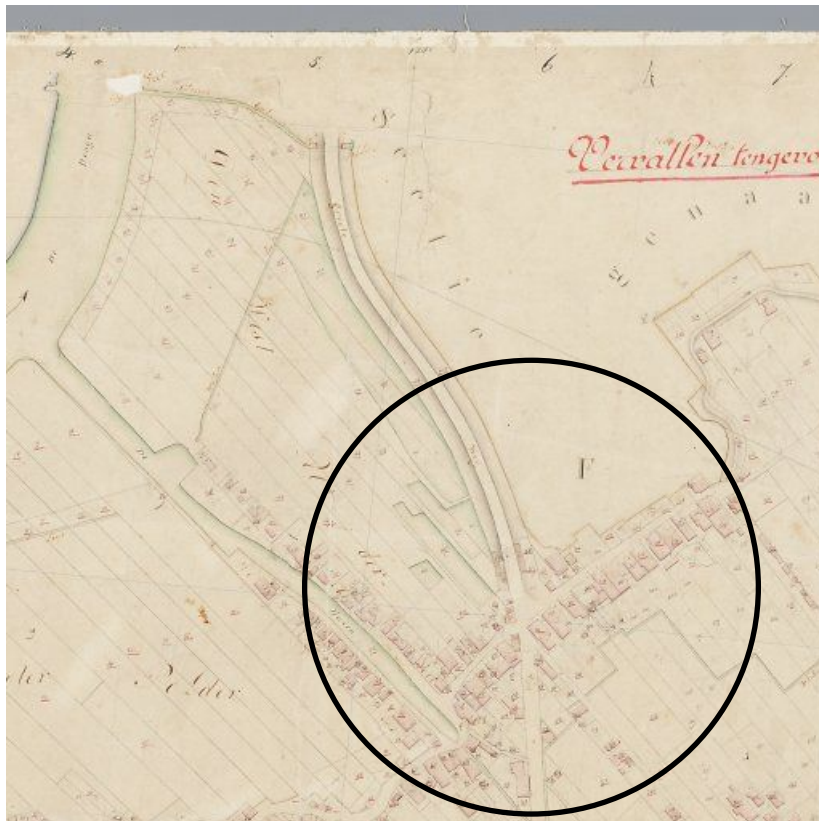
2.3 Historische situatie

De vroegste vermelding van Raamsdonk stamt uit het eind van de 13e eeuw.⁵ Er is dan nog geen sprake van Raamsdonksveer. Het dorp is waarschijnlijk niet vóór het midden van de 17e eeuw ontstaan, omdat het niet wordt weergegeven op de kaart van Joan Blaeu (Blaeu & Van der Krogt 2005). Op de kadastrale minuut uit het begin van de 19e eeuw staat het dorp aangegeven (afb. 2), evenals op de

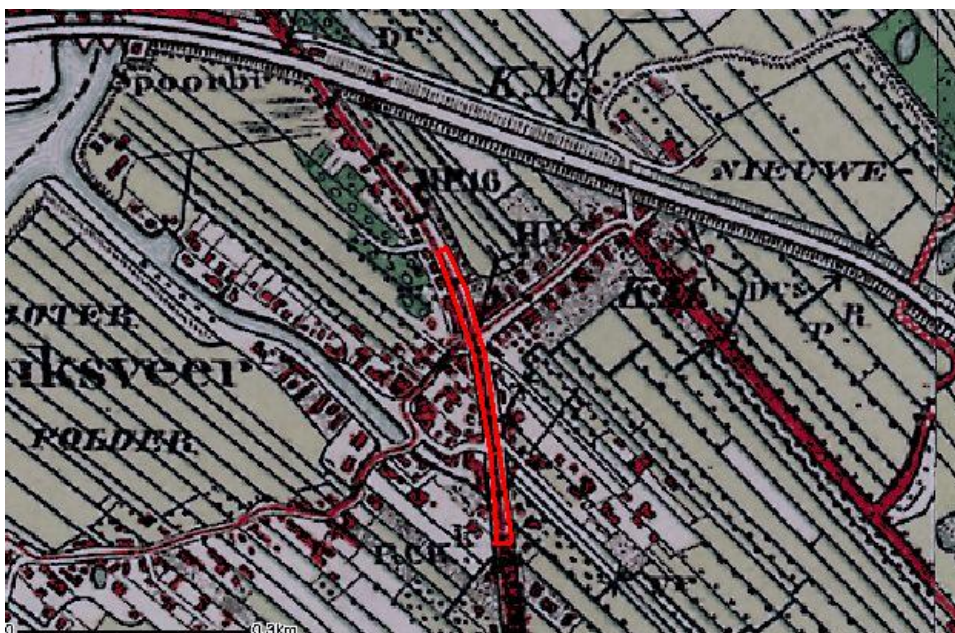
³Archis2.

⁴Mededeling van Marieke Arkema, projectmedewerker Archeologie Rasenberg Milieutechniek B.V. Een aanwijzing dat het hier inderdaad zou kunnen gaan om een dergelijke weg is het toponiem 'Keizersdijk'.

⁵www.geertruidenberg.nl.

Afbeelding 2 Een deel van de onderzoekslokatie (zwart omcirkeld) op een kadastrale kaart uit het begin van de 19e eeuw. Bron: www.watwaswaar.nl.

Afbeelding 3 De onderzoekslokatie (rood omlijnd) op topografische kaart uit het begin van de 20e eeuw. Bron: www.watwaswaar.nl.

topografische kaart uit ca. 1900 (afb. 3). Op de kadastrale kaart is goed de overgang te zien van een onverhoogde weg (de huidige Wilhelminalaan) naar de verhoogde weg (de Keizersdijk).

2.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Op basis van de bij het bureau-onderzoek verkregen informatie kan een archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied worden opgesteld. De onderzoekslocatie is complex, omdat meerdere factoren meespelen bij het vaststellen van de archeologische trefkans. Ten eerste is er de vraag welke ondergrond het plangebied heeft: een vlakte van getij-afzettingen of dekzandruggen. Bestaat de ondergrond uit getij-afzettingen, dan is de trefkans laag. Ligt het op een dekzandrug, dan is aan het plangebied een (middel)hoge verwachting toe te kennen. Ten tweede ligt een deel van het plangebied (waarschijnlijk) op een vroeg 19e-eeuwse structuur, een zogenaamde *napoleonsweg*, die deels is aangelegd op een dijk. Dit deel van het tracé, de Koningsdijk, wordt tot op een diepte van 4 m –mv afgegraven. Hier zijn archeologische resten te verwachten van deze *napoleonsweg*.

3 Samenvatting en conclusie

Het plangebied ligt in het zuidwestelijk zeekeleigebied. Vanaf het Holoceen begon de zeespiegel te stijgen, waardoor de regio een waddegebied werd. Vanaf ca. 4.500 jaar geleden nam de mariene invloed af en verzoette de regio, waarna veenmoerassen ontstonden. In de Vroege Middeleeuwen ging de zee weer een grotere rol spelen, waardoor het veen werd weggeslagen of door zeelei werd overdekt. Onder deze lagen bevindt zich het pleistocene zand. Gedurende het Laat-Glaciaal werden in dit zand dekzandruggen gevormd. Op het pleistocene zand en zeker op dekzandruggen zijn bewoningssporen te verwachten vanaf het Paleolithicum. Op de lager gelegen delen zijn geen sporen te verwachten van na de steentijden. Op de dekzandruggen is voorts bewoning te verwachten uit recentere periodes. Met name uit de Nieuwe Tijd zijn sporen te verwachten, omdat het gehele traject waarschijnlijk het tracé volgt van een onder Napoleon aangelegde weg. Op basis van deze gegevens kan worden geconcludeerd dat er op de dekzandruggen archeologische sporen kunnen worden verwacht vanaf het Paleolithicum. Verder zijn resten te verwachten van een verharde weg en dijklichaam uit de napoleontische tijd.

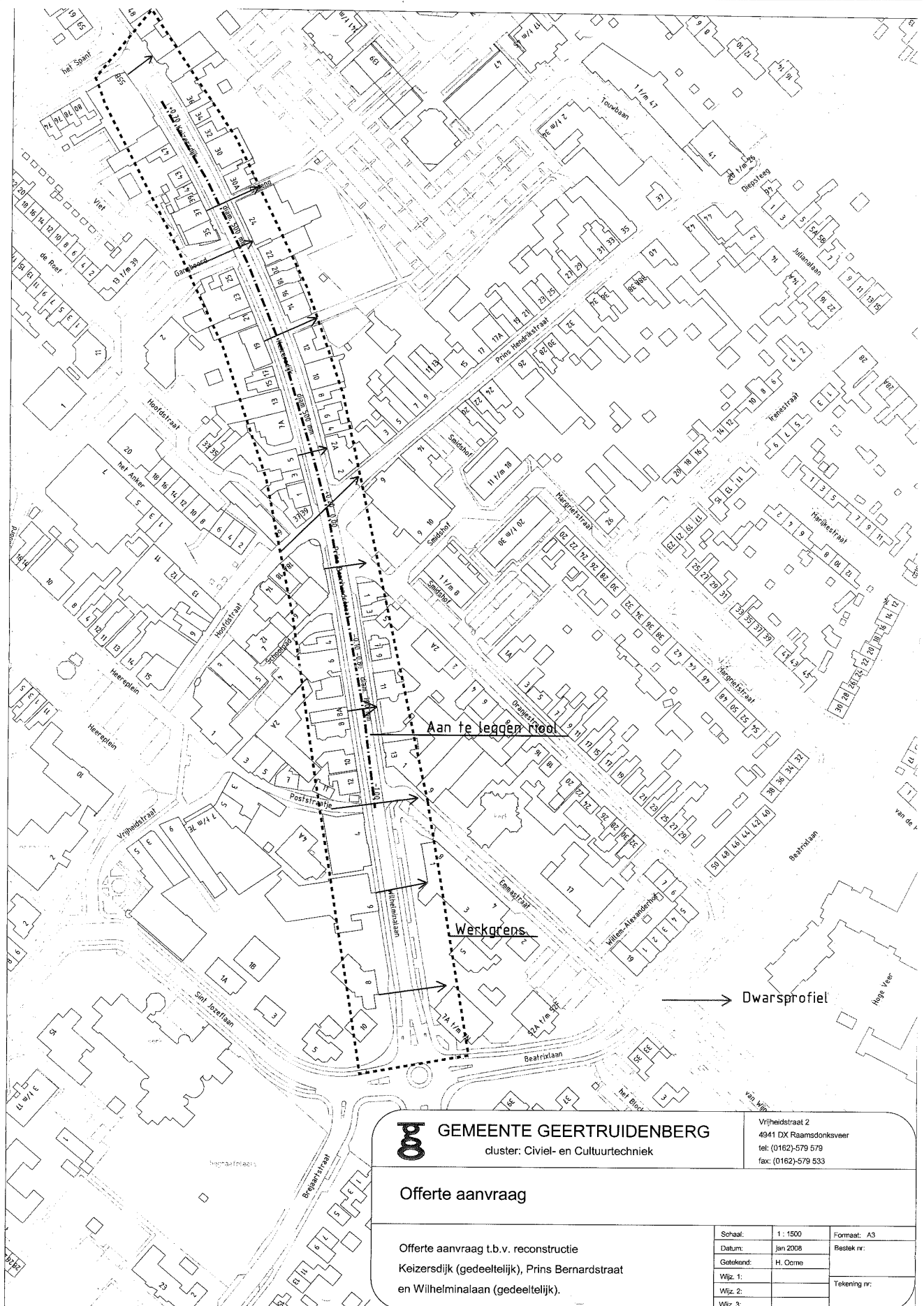
4 Aanbeveling

Voor het gehele plangebied wordt geadviseerd een archeologisch vervolgonderzoek uit te voeren. Omdat het plangebied bestaat uit een verharde weg is het niet praktisch voorafgaand aan de werkzaamheden een booronderzoek uit te voeren. Daarom wordt een archeologische begeleiding van de werkzaamheden geadviseerd, onder regie van een archeoloog (conform de KNA, versie 3.1). Voor deze begeleiding dient een PvE te worden opgesteld, dat door het bevoegd gezag moet worden goedgekeurd. In het PvE richt de vraagstelling zich op de prehistorische

bewoning op het pleistocene zand en op de napoleontische weg. Het is aan het bevoegd gezag, de gemeente Geertruidenberg, om te bepalen of en in welke vorm archeologisch onderzoek dient te worden uitgevoerd.

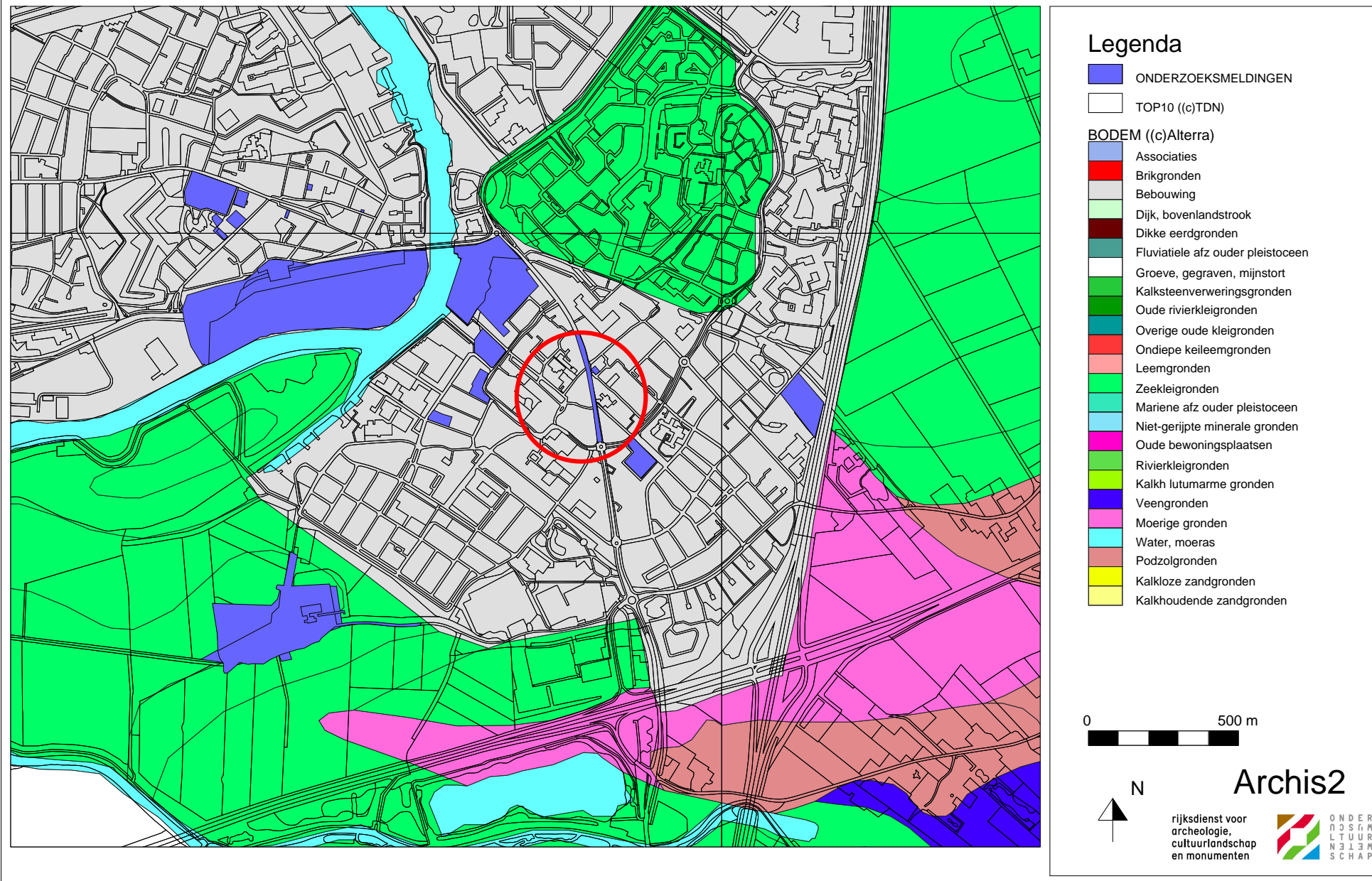
4.1 Aanvullende informatie

Bij een op 19 mei 2008 door Rasenberg Milieutechniek B.V. uitgevoerd milieukundig booronderzoek voor het gehele traject was een archeoloog van het Monumentenhuis Brabant aanwezig, die de boorprofielen heeft beoordeeld op aanwezigheid van archeologische indicatoren. Volgens mw. drs. A.M. Visser van het Monumentenhuis Brabant wordt "...op basis van deze waarnemingen [...] een algehele archeologische begeleiding van de voorgenomen rioleringswerkzaamheden in het tracé Keizersdijk – Prins Bernhardstraat – Wilhelminalaan niet nodig geacht." Zij adviseert "...een deel van het traject, gelegen in het centrum van de voorgenomen werkzaamheden rondom de kruising met de Hoofdstraat en de Prins Hendrikstraat wel archeologisch te laten begeleiden op basis van een PvE, omdat hier archeologische indicatoren werden aangetroffen." Tot slot oppert zij dat de plaatselijke Oudheidkundige Kring Geertruydenberghe hierbij zou kunnen participeren, "...echter onder auspiciën van een daartoe bevoegd archeologisch onderzoeksbureau."

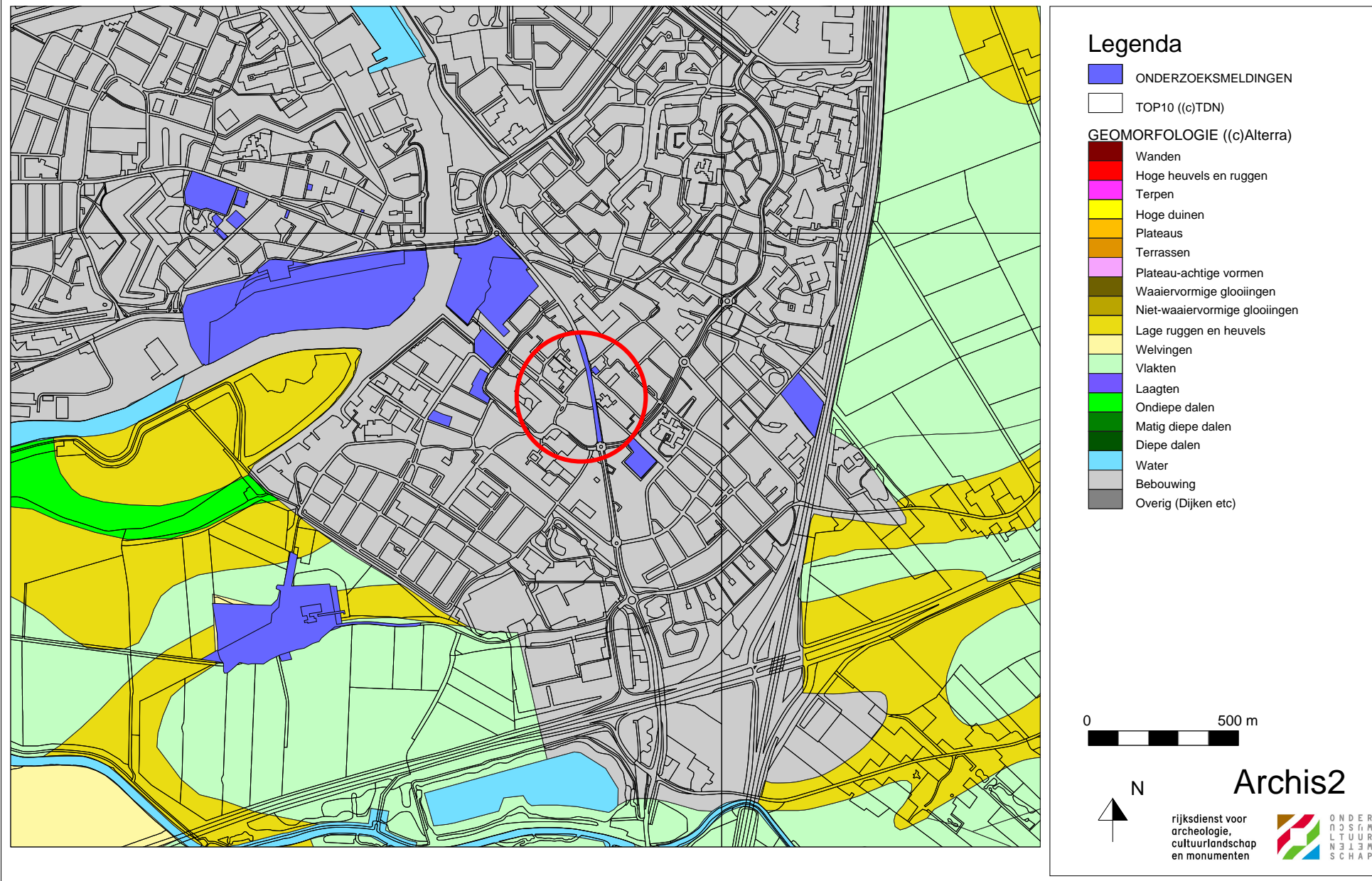

 GEMEENTE GEERTRUIDENBERG cluster: Civiel- en Cultuurtechniek	Vrijheidstraat 2 4941 DX Raamsdonksveer tel: (0162)-579 579 fax: (0162)-579 533	
	Offerte aanvraag	
Offerte aanvraag t.b.v. reconstructie Keizersdijk (gedeeltelijk), Prins Bernhardstraat en Wilhelminalaan (gedeeltelijk).	Schaal: 1 : 1500 Datum: Jan 2008 Getekend: H. Crome Wijz. 1: Wijz. 2: Wijz. 3:	Formaat: A3 Bestek nr: Tekening nr:

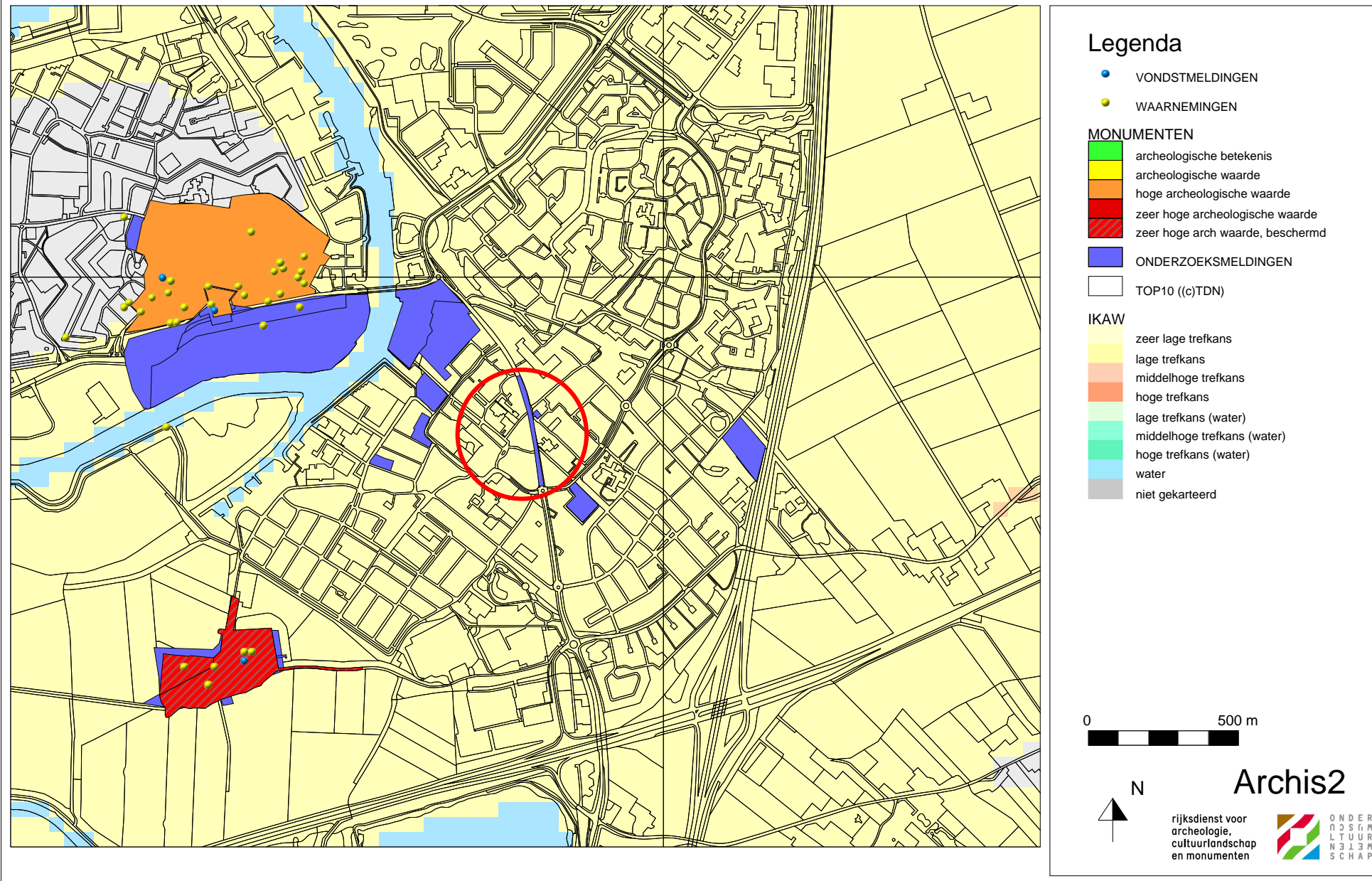
Afbeelding 4 Overzicht van de geplande werkzaamheden. Bron: gemeente Geertruidenberg

Afbeelding 5 Bodemkaart van de onderzoekslocatie (omcirkeld) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II.

Afbeelding 6 Geomorfologische kaart van de onderzoekslocatie (omcirkeld) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II.

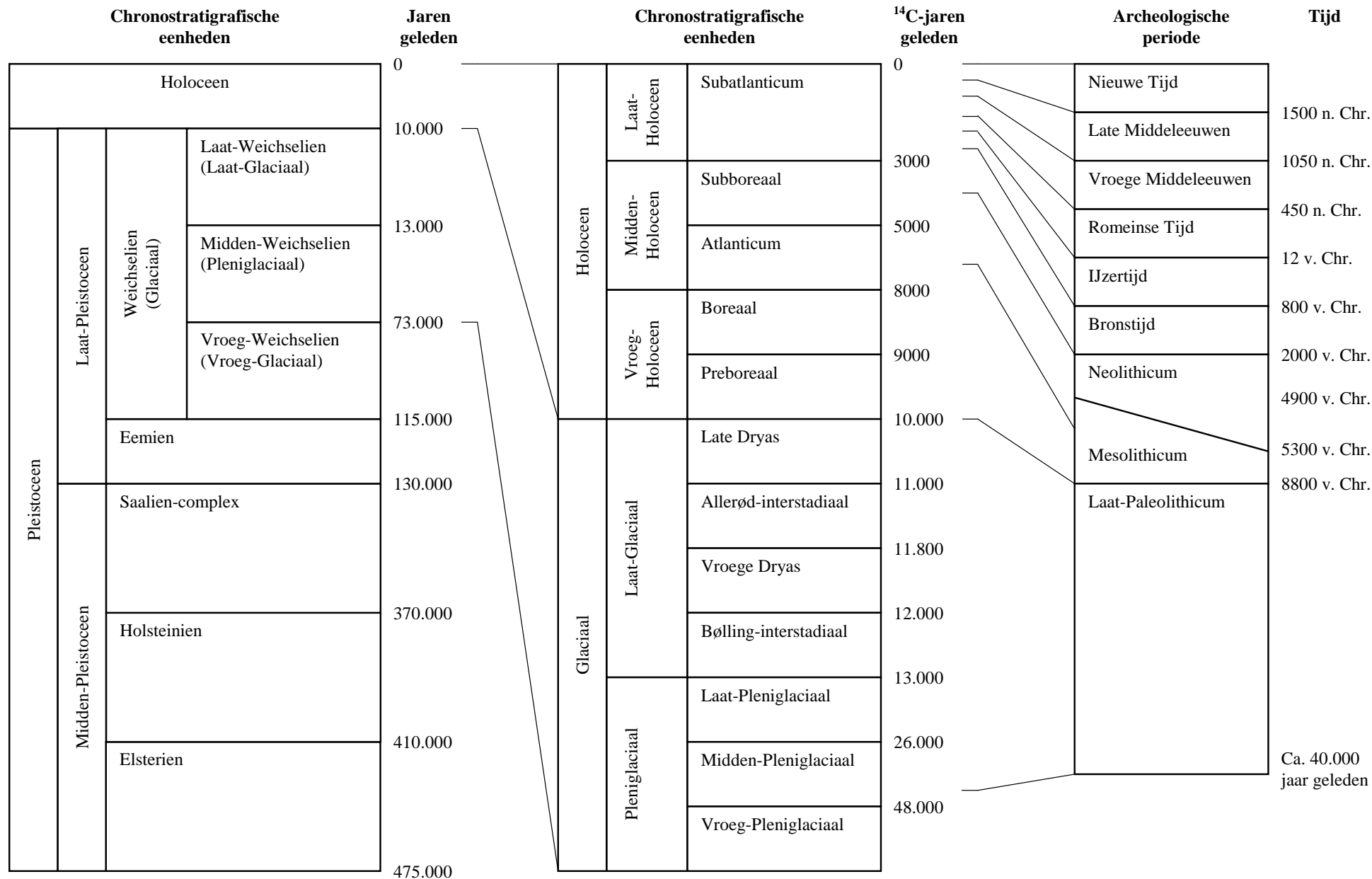
Afbeelding 7 Archeologische verwachtingswaarden, monumenten en waarnemingen in de omgeving van de onderzoekslocatie (omcirkeld). Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II.

Literatuur

Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*. Assen.

Blaeu, J. & P. van der Krogt, 2005. *Joan Blaeu. Atlas Maior; De Lage Landen*. Keulen.

Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.

Bijlage 1 Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: ?; De Mulder et al. 2003; ?.